

МЕТОД ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ РОБОТІ НАД ШРИФТОВОЮ КОМПОЗИЦІЄЮ

В статті розглядається застосування методу художньо-графічного аналізу при побудові шрифтової композиції. Наводяться такі принципи, як пропорційне співвідношення букв, ритм, характер рисунка букви та ін.

Ключові слова: шрифт, шрифтова композиція, ритм.

Основна трудність роботи студента при написанні букв полягає в опануванні практичної майстерності і в дотриманні конструктивних і ритмічних зв'язків шрифту. Досвід показує, що якщо студент вільно справляється з рукописними шрифтами, то для нього не складе великих труднощів виконання рисованих шрифтів, не кажучи вже про набірні (комп'ютерні) шрифти. Ті та інші мають загальні конструктивні схеми, принципи і закономірності. Особливістю шрифтів є ретельне рисування форм букв з врахуванням графічності та геометричної точності. Ці ж особливості властиві і рельєфно-об'ємним шрифтам, що відрізняються, окрім матеріалу, своєю фактурою, збагаченою грою світла і тіні. Таким чином, кожен вид шрифту залежно від техніки виконання отримує свій рисунок, властивий лише йому «почерк». Майбутнім дизайнерам та архітекторам потрібно це знати і вміти застосовувати на практиці. Якщо цього не буде, то застосування дизайнером шрифту у проектній сфері завжди буде справляти враження дилетанства і безпорадності.

Перед тим як застосовується метод художньо-графічного аналізу шрифтів потрібно знати усі елементи букв, тобто «скелет букви».

Елементи букв: 1. Основний штрих. 2. Додаткові штрихи (допоміжний і сполучний). 3. Зарубка (серіф). 4. Округлий елемент з напливом. 5. Виносні елементи (верхній і нижній). 6. Внутрішньо-буквений просвіт. 7. Кінцеві елементи. 8. Діакритичний знак. 9. Висота прописних букв (корпус). 10. Висота рядкових букв. 11. Оптичне поле букви. Елементи напису: 12. Міжбуквенний пропуск (оптичне поле). 13. Міжрядкова відстань. 14. Довжина рядка (у багаторядковому тексті – ширина шрифтової смуги).

В палеографії, науці, що вивчає історію писемності, для аналізу стилів шрифту застосовується методика палеографічного дослідження. Вона в головній своїй частині представляє певний інтерес і користь для студента, що вивчає шрифт. Оскільки для студента у результаті важливо знати і вміти відтворювати каліграфічні варіанти основних видів шрифту, то таку методику, стосовно практики художників в декілька зміненому скороченому

вигляді, слід назвати методом художньо-графічного аналізу рукописних шрифтів. Застосовувати такий метод можна при вивченні не лише історичних, але і сучасних латинських і кирилических рукописних шрифтів.

Метод художньо-графічного аналізу включатиме наступні елементи:

1. Аналіз графіки букв і графічних особливостей листа (тобто співвідношення штрихів, наявність і форма зарубок, відмінність по зображенню, пропорції, міжбуквенний пропуск, міжрядкова відстань, композиція на аркуші).

2. Визначення кута листа (положення знаряддя до рядка).

3. Визначення дукта (дукт – послідовність і напрям зображення основних і додаткових штрихів букв).

4. Знаряддя (різне пір'я і їх заточування, пензлі).

Основні вимоги пред'являються перед студентом до роботи над шрифтовою композицією. Перш ніж розбирати кожен пункт основних вимог, що пред'являються до роботи над шрифтом, пропонуємо студентів ознайомитися з їх переліком: *чіткість, ясність, легкість для читання, простота графічних форм шрифтів; органічний зв'язок малюнка букв з вмістом тексту, образність шрифту; залежність малюнка букв від техніки їх виконання; ритм; кольорова гармонія; стильова єдність шрифтової композиції; смислове акцентування в шрифтовій композиції; цілісність, композиційна злагодженість всієї побудови.*

Необхідність дотримання цих принципів пояснюється психофізіологічними особливостями людини, що проявляються в процесі читання, особливостями людського зору – схоплювати оком одночасно групу букв або навіть слів, швидкістю пізнання букв і осмислення слів, тобто швидкістю читання. Це надзвичайно важливі вимоги до будь-якого шрифту.

Розглянемо більш детально основні закономірності будови шрифту.

Чіткість визначається контрастом відношення кольору шрифту до кольору фону.

Ясність шрифту має на увазі швидке розпізнавання букв, виправдану простоту їх графіки. Легкість для читання — це загальна оцінка придатності шрифту. Будь-який шрифт повинен без спотворень передавати вміст тексту. Розглянемо деякі умови забезпечення легкості для читання:

1. Індивідуальність графем кожної букви.

2. Відповідність товщини основного штриха її внутрішньо-буквенного просвіту.

3. Оптимальність міжбуквенних пропусків.

4. Пропорційність відношення ширини букви до її висоти

6. Розмір шрифту, визначений форматом паперу, а також відстанню між

об'єктом – носієм шрифту і глядачем.

7. Органічний зв'язок малюнка букв з вмістом тексту, образність шрифту.

Простота графічних форм шрифтів. Шрифт, як елемент художнього оздоблення, має бути вирішений художньо або правильно підібраний, але із своїм творчим прийомом побудови загальної композиції.

Так монументальні шрифтові композиції переважно виконуються різними гарнітурами рубаних шрифтів. По-перше, рубаний шрифт як найповніше відповідає монументальності простотою графічних форм і легкістю для читання. По-друге, по образному сприйняттю рубаний шрифт відповідає сучасності так само, як класицистична антиква відповідала ХІХ століттю, ренесанс-антиква – епосі Відродження. Недаремно рубаний шрифт називають «шрифтом століття». Тому, залежно від змісту тексту, шрифт може бути «спокійним і напруженим, динамічним і статичним, монументальним і декоративним, строгим і веселим, може мати історичні і національні межі».

Образ в шрифті, – за визначенням шрифтовика С. Би. Телінгатера, – «це теж думка, лише виражена специфічними художніми засобами».

Залежність малюнка букв від техніки їх виконання. Залежно від техніки виконання розрізняють наступні види шрифту: Рукописний – виконується від руки всіляким шрифтовим пір'ям і пензлями на папері; різними пензлями — на тканині, ґрунтованій фанері, та інших матеріалах. Рисований шрифт на відміну від рукописного виконується послідовно, із залученням різного роду інструментів (зазвичай рисується контур букв, який потім заповнюється фарбою). Трафаретні шрифти також відносяться до рисованих. Треба підкреслити, що зараз все частіше застосовується комп'ютер. Рельєфно-об'ємний шрифт (гравірований або накладний). Гравійований шрифт виконується різними різцями на камені, дереві, металі; накладній – з картону, пінопласту, гіпсу, дерева і металу.

В даному випадку ми розглядаємо класичні інструменти для виконання учбової роботи з шрифтової композиції в якій найчастіше застосовується рукописний або рисований шрифт.

Розглянемо деякі особливості в роботі шрифтовими інструментами при виконанні рукописних шрифтів. При роботі з широкими інструментами – плакатним пір'ям і плоскими пензлями – необхідно дотримуватись наступних правил: зберігати постійне положення руки і очей по відношенню до аркуша, при написання рядків аркуш пересувається вгору; не можна виконувати штрихи знизу вгору і справа наліво, оскільки це незручно і, крім того, перо може врізатися в папір; кожен штрих виконувати за один прийом; не можна змінювати кут нахилу пера – це викликає порушення логічного

співвідношення товщини штрихів і загального ритму. При роботі ширококінцевим пером застосовуються наступні фарби: туш креслярська чорна, розбавлена водою, що дистилюється, щоб туш швидко не висихала на пері та не псувалася; акварель, акварель з гуашшю, гуаш та інші водяні фарби. Готову кольорову туш треба застосовувати обачно, оскільки вона нерівномірно вбирається в папір, висихаючи, робиться плямистою і, крім того, непривабливо за кольором. Для роботи ширококінцевим пером придатний папір гладких сортів, але не глянцевої.

Перевагою рукописного шрифту є швидкість написання. Рисунок шрифту логічно пов'язаний з тим або іншим рукописним інструментом. Співвідношення основних і додаткових штрихів як би витікає з-під пера або пензля. Знаючи графічні ознаки того або іншого шрифту, можна, користуватись різними ширококінцевими інструментами. Причому не слід опасатися нахилів в кінцевих елементах, ледве помітних надломів в округлих штрихах. Навпаки, всі ці сліди, специфічні для ширококінцевих інструментів додають шрифту своєрідність почерку, свободу і невимушеність виконання.

Шрифти, що виконуються тупокінцевим, загостреними і круглими пензлями, відрізняються неповторністю рисунка. Одним і тим же пензлем неможливо написати дві абсолютно однакові букви. Тому ними користуються при створенні будь-яких монографічних написів єдиним розчерком або в декілька прийомів. Це вимагає майстерності та тривалого тренування. Зазвичай, пензлі застосовуються при виконанні рисованих шрифтів: ними рисуються контури букв з подальшою заливкою фарбою, робляться найрізноманітніші штрихи та різні правки. Загострене пір'я (креслярське та ін.) застосовується при виконанні рукописних шрифтів типу каліграфічного. Вони так само, як і загострені пензлі, можуть служити для всіляких виправлень нерівностей та рисування букв. Інші інструменти, необхідні в шрифтовій роботі, – це олівці (НВ, В, Н), циркулі, рейсфедери, лінійки (зі скосом), трикутники, лекала, які в основному застосовуються при виконанні рисованих шрифтів і в ескізній роботі.

Основна трудність роботи студента при написанні букв полягає в опануванні практичної майстерності і в дотриманні конструктивних і ритмічних зв'язків шрифту. Досвід показує, що якщо студент вільно справляється з рукописними шрифтами, то для нього не складе великих труднощів виконання рисованих шрифтів. Ті та інші мають загальні конструктивні схеми, принципи і закономірності. Особливістю рисованих шрифтів є ретельне рисування форм букв з врахуванням графіки та геометричної точності, чого не може дати рукописний інструмент. Ці ж особливості властиві і рельєфно-об'ємним шрифтам, що відрізняються, окрім матеріалу, своєю фактурою, збагаченою грою світла і тіні. Таким чином, ми

з'ясували, що кожен вид шрифту залежно від техніки виконання отримує свій рисунок, властивий лише йому «почерк». І тому немає необхідності рисувати креслярськими інструментами «під перо», пером «під пензель» і так далі Це завжди справляє враження дилетантства.

Методи побудови рисованих шрифтів. Існують різні методи геометричної побудови шрифтів. Найчастіше на практиці художниками застосовується метод побудови по модульній сітці. Простим прикладом його є побудова по клітках. Прямокутник з відношенням сторін 3:5 ділиться на 3 клітки по ширині і на 5 – по висоті. Побудовані в такому прямокутнику букви мають внутрішньобуквенний просвіт, що дорівнює товщині основного штриха.

При побудові по модульній сітці за модуль береться товщина основного штриха. Сторони прямокутника з вибраним пропорційним відношенням завжди кратні модулю. Прямокутник, розбитий на модульну сітку, служить основою побудови всіляких шрифтів. До методу побудови за модульною сіткою відноситься і метод вписування букв в квадрат. Особливістю його є те, що пропорції букв визначаються не пропорціями квадрата, а лише відносно його. Квадрат може і не розкреслюватися на сітку, а лише мати додаткові вісі, діагоналі і кола, достатні для виконання по ним всіх елементів букв.

Ритм утворюється елементами букв, які повторюються, лініями, кольоровими плямами, що викликає відчуття умовного руху та внутрішньої динаміки. Шрифт підкорюється всім цим зоровим закономірностям ритму. Закономірні ритмічні поєднання окремих елементів букв, через слова і рядки, впливають на ритм всієї композиційної побудови написів. Ритмічна побудова шрифтової композиції, впливаючи на людину, викликає той або інший настрій, активізує або гальмує сприйняття. Ритм може бути спокійним і неспокійним, статичним і динамічним, таким, що сходиться до центру або нестримно направлений в ту або іншу сторону. Він допомагає підвищенню образності шрифтової композиції, впливає на її легкість. Порушення ритму може спричинити враження втрати цілісності композиції. Ритм залежить від рисунка букв і техніки їх виконання. Як видно з вищесказаного, вирішення питань ритму знаходиться в тісному взаємозв'язку з основними вимогами, що пред'являються до роботи над шрифтом.

Характер контура букв та їх рисунок. Букви, перетворені на геометрично рисовані прямокутники, подібні до повторення одного і того ж звуку в музиці, викликають відчуття монотонності. Спрощений ритм таких букв робить весь текст млявим, пасивним для ока. Таке враження може виробляти малоконтрастний вузький гротеск, з історичних стилів письма – готична текстура. У статутному староруському шрифті також переважає

простий ритм за рахунок великого числа вертикальних прямолінійних штрихів. Набагато складніше і багатше ритм шрифтів антикви і побудованих на її основі інших видів у яких яскраво виражена індивідуальність букв.

Пропорційне співвідношення ширини і висоти букв. Бажання побудувати всі букви алфавіту в прямокутниках з одним і тим же пропорційним співвідношенням сторін, частіше обертається одноманітністю. Ритм таких букв виходить монотонним. Слід завжди пам'ятати і дотримуватися того що букви в алфавіті не мають бути рівні по ширині, оскільки це протирічить формам, що історично склалися. Тому ми бачимо наявність нормальних букв, таких, як Н, ширших багатоеlementних, як Ж, М, Ш, і вужчих, як В, Е, Р.

Співвідношення основних і додаткових штрихів. Контраст штрихів створює реально відчутну «кольоровість» елементів букв завдяки різній насиченості. Подібно до того як в живописі або графіці ритм створюється внутрішньою динамікою кольорових і чорно-білих плям та ліній, так і в шрифті завдяки зміні кольоровості і спрямованості елементів виникає умовний рух. Студент, що робить шрифтову композицію, повинен розуміти це явище, враховувати його в роботі, додаючи буквам стійкість, врівноваженість або певну ритмічну спрямованість. Шрифт, як правило, виконується на площині, їй же повинен відповідати і площинний характер букв. Річ у тому, що контраст штрихів в різних буквах візуально викликає відчуття нахилів і поворотів. Рівновага кольоровості шрифту досягається студентом в тому випадку, якщо він зумів при насиченості елементів букв фарбою (у тому числі чорною і білою) забезпечити візуальне сприйняття не змінної плоскості.

Наявність зарубок (serif) та їх форма – одна з ознак, що визначає ту або іншу гарнітуру шрифту. Це говорить про те, який великий вплив вони можуть робити на ритм даного шрифту. Зарубки оформлюють основні та додаткові штрихи і деякі кінцеві елементи букв, надаючи їм стійку форму. Як правило, симетрично розташовані по відношенню до основних штрихів, вони тримають букви між лініями, чітко обмежуючи їх висоту. В шрифтах типа антикви зарубки забезпечують відносну статичність, симетричну стійкість букв. Треба зазначити, що розміри внутрішньобуквенних просвітів залежать від рисунка букв і визначаються їх щільністю і насиченістю.

Отже метод художньо-графічного аналізу допоможе студенту краще засвоїти головне — особливості графіки даного стилю (гарнітури).

На додаток до теми треба сказати, що робота студента над шрифтовою композицією не механічна і характер рисунка букв залежить не стільки від інструменту, яким він виконується, скільки від майстерності. виконавця, в руках якого інструмент лише засіб для художнього вираження його задуму.

Список використаних джерел

1. Барышников Г.М., Бизяев А.Ю. Шрифты. Разработка и использование / Барышников Г.М., Бизяев А.Ю. – М.: Эком, 1997. – 288 с.
2. Гордон Ю. Книга про буквы от Аа до Яя / Гордон Ю. – М.: Студия Артемия Лебедева, 2006. – 384 с.
3. Кликушин Г.Ф. Шрифты: Для художников-оформителей / Кликушин Г.Ф. – Мн.: Польша, 1980. – 320 с.
4. Победин В.А. Знаки в графическом дизайне / Победин В.А. . – Х.: Ранок, 2001. – 96 с.
5. Проненко І.Л. Каллиграфия для всех / Проненко І.Л. – М.: Книга, 1990. – 248 с.
6. Сминов С.І. Шрифт и шрифтовой плакат / Сминов С.І. – М.: Плакат, 1980. – 144 с.
7. Шкарев А.В. Настольные издательские системы: справочник / Шкарев А.В. – М.: Радио и связь, 1994. – 288 с.

Аннотация

В статье рассматривается использование метода художественно-графического анализа в построение шрифтовой композиции. Приводятся такие принципы этого метода, как пропорциональное соотношение букв, ритм, характер рисунка буквы и т.д.

Ключевые слова: шрифт, шрифтовая композиция, ритм.

Annotation

The article considers the application of the method of artistic graphical analysis in constructing the font of the composition. We give such principles as proportionality letters, rhythm, character drawing letters and so on.

Keywords: font, font composition, rhythm.